

RIKSADVOKATEN

Justisdepartementet
Sivilavdelingen
Postboks 8005 Dep
0030 OSLO

Sendes pr. brev og pr. faks

REF.:
2004 11109

VÅR REF.:
Ra 03-330 IFO/mw
622.3

DATO:
18.02.05

RAPPORT MED EVALUERING AV ORDNINGEN MED DOMMERAVHØR OG OBSERVASJON AV BARN - HØRING

Det vises til departementets høringsbrev av 15. november 2004. En beklager at høringsfristen ikke er overholdt.

I samsvar med mandatet har arbeidsgruppen innhentet og fått bearbeidet erfaringsmateriale fra utvalgte domstoler, statsadvokatembeter, politidistrikter og fagpersoner som har gjort tjeneste som sakkyndige i seksuelle overgrepssaker mot barn. To problemstillinger har stått sentralt i gruppens arbeid; ordningen med observasjon av barn i straffesaker og dommerens medvirkning ved utenrettslig avhør av barn.

1. Observasjon, jf. straffeprosessloven § 239 tredje ledd

Da observasjonsordningen ble lansert i 1994, var det flere som uttrykte skepsis til forslaget. En innvending var at den sakkyndiges tolkning og ”oversettelse” av barnets atferd og utsagn lett kunne bli tillagt større autoritativ vekt enn hva det rent faglig var dekning for, med risiko for uriktige avgjørelser. Andre satte spørsmålstegn ved forholdsmessigheten mellom ressursinnsatsen og hva som realistisk kunne forventes å komme ut av en slik observasjon. Når ordningen – tross slike saklige argumenter – likevel ble innført, skyldtes det i første rekke at en ikke så andre og bedre alternativer for de barna som på grunn av alder eller andre forhold ikke kunne uttrykke seg verbalt.

Undersøkelsene som arbeidsgruppen har gjort, viser at observasjonsordningen kun har vært benyttet i et fåtall saker. Av de syv enkeltsakene som er gjennomgått i samband med evalueringen, finner en ingen eksempler på at observasjonen har ledet til positive påtalevedtak.

At observasjon er lite brukt kan ha flere årsaker og er ikke et tilstrekkelig argument for at ordningen er overflødig og bør oppheves. Annerledes stiller det seg dersom vitenskaplig forankret kunnskap gir holdepunkter for at observasjonsordningen er uegnet som bevismiddel, eller endog skaper fare for direkte feilinformasjon og feilslutninger. Når arbeidsgruppen fremmer forslag om å avvikle observasjonsordningen, synes det i første rekke å kunne i en kritisk holdning til den faglige forståelse, metodikken og det psykologiske grunnlaget som ordningen opprinnelig var tuftet på. De senere års forskning og systematiske undersøkelser av barn som vitner har rokket ved tidligere ”sannheter” og gitt ny kunnskap og endret innsikt i barns hukommelsesprosesser, påvirkelighet og risikoen for å fremkalle falske minner. Av de faktorer som *kan* utløse falske utsagn er bl.a. teknikker som har vært vanlig å bruke i observasjonssituasjoner, slik som leker, dukker og annet hjelpemateriale, jf. rapporten pkt. 5.5.7.

Selv om en legger til grunn at observasjonsordningen, slik den har fungert, ikke holder mål i forhold til nyere forskning løser en ikke problemet ved å avskaffe ordningen. Noe må settes i stedet. Det viktigste er at en finner en løsning som er tilpasset de som ikke kan formidle seg språklig. Reelt sett vil det være snakk om få saker, og hvor avhøret/observasjonen neppe vil ha egen beviskraft eller gi selvstendig grunnlag for tiltale eller dom. Derimot kan en ikke se bort fra at det i enkelte tilfeller kan være et nyttig supplement til politiets ordinære etterforskningsmateriale. Betydningen av barnets formidling, skal heller ikke undervurderes i forhold til foreldre og andre foresatte som har behov for å få klarhet i om barnet har vært utsatt for overgrep eller ikke. Seksuelle overgrepssaker er blant de, hvor det *kan* være aktuelt å gjennomføre etterforskningskritt av hensyn til partene, selv om det ikke har avgjørende betydning for de bevismessige og påtalemessige vurderingene.

På denne bakgrunn er riksadvokaten betenkt med å oppheve ordningen med observasjon nå, før en har utredet mulige alternativer. Det hindrer ikke at observasjoners innhold og metodikk i mellomtiden justeres og tilpasses den kunnskap man i dag har om avhør av små barn.

2. Dommerens medvirkning ved utenrettslig avhør av barn

Ved vurderingen av dette spørsmålet er det naturlig å ta utgangspunkt i at dommeravhøret har en dobbelt funksjon. Det er et viktig ledd i politiets etterforskning og klarlegging av faktum. Samtidig er det et bevisopptak til bruk i en eventuell senere hovedforhandling som trer i stedet for vitnets (barnets) umiddelbare forklaring for den dømmende rett.

Etter dagens ordning ligger det overordnede ansvaret for iverksettelsen og gjennomføringen av avhøret hos dommeren. Slik bør det, etter riksadvokatens oppfatning, fortsatt være, ikke minst fordi avhøret er svært viktig ved avgjørelsen av tiltalspørsmålet og behandlingen i domstolen. Ved å overvåke og påse at rettslige krav til avhøret oppfylles, at spørsmålsstillingen ikke er i strid med loven og at partene får stilt sine spørsmål, gir dommeravhøret legitimitet og garanti for at det er fremkommet på formelt riktig og lovlig måte. Et rent påtale- eller politistyrt avhør som er opptatt på video og avspilles i retten vil neppe inngi samme tillit og kan lett bli møtt med antydninger og påstander om at alt ikke har gått rett for seg.

Kritikken som har vært rettet mot dommerne i forbindelse med de utenrettslige barneavhørene, og som også i en viss grad reflekteres i spørreundersøkelsen, er så vidt en oppfatter ikke prinsipielt begrunnet. Snarere synes den å knytte seg til erfaringer fra

enkeltsaker og misnøye med hvordan dommeren der har utøvd sin rolle og funksjon. Noen mener at problemet ligger i at dommerne er for passive og uengasjerte, andre at de på en utidig måte blander seg inn i avhørsopplegget og forstyrrer avhørssituasjonen med stadig intervensjon. Riksadvokaten kan ikke se at denne type innvendinger gir grunnlag for å endre dagens ordning. Skal det gjøres, må det skje på et langt mer prinsipielt grunnlag. Det betyr selvsagt ikke at en skal ignorere den kritikken som uttales. Riksadvokaten antar at de problemene som fremheves et stykke på vei kan løses gjennom praktiske tiltak og bedre kommunikasjon mellom dommer og avhørsperson. En mulighet kan f.eks. være at dommeren i forberedelsesfasen får seg forelagt en skisse fra avhørspersonen om opplegget for avhøret, hvilket tema en vil rette særlig oppmerksomhet mot osv. Dommeren får da en mulighet til å foreta justeringer på forhånd. Dette kan skje skriftlig eller i et møte. Det viktigste er at dommeren og avhørspersonen har gjensidig tillit og respekt for hverandre, og at begge parter unngår å ri ”kjepphester”. En antar også at mange dommere vil ha interesse og nytte av opplæring og kunnskapsformidling på dette vanskelige og ømtålige saksfeltet.

3. Gjentatte avhør, jf. straffeprosessloven § 234 annet ledd, siste punktum

I dag er, som kjent, hovedregelen at gjentatte avhør så vidt mulig skal unngås. Noe forenklet kan en si at bestemmelsen bygger på ”læren” om at gjentatt utspørring kan være belastende og endog skadelig for barnet. Dessuten at faren for uriktige opplysninger og oppdiktede historier – i den ene eller andre retningen – øker jo flere ganger barnet forklarer seg.

I rapporten tegner arbeidsgruppen et noe annet bilde. Under henvisning til forskningsbaserte undersøkelser, fremholdes at det ikke er like stor grunn til skepsis mot gjentatte avhør, som tidligere antatt.

Riksadvokaten har ingen særskilte forutsetninger for å ta stiling til disse spørsmålene, som i første rekke hører hjemme i fagmiljøene. Men det en kan konstatere er at dersom verken hensynet til barnet eller etterforskningen taler mot at barnet forklarer seg gjentatte ganger, faller det meste av begrunnelsen for dagens regel bort. I så fall kan det også anføres flere argumenter for en oppmyking. Erfaringer fra flere saker viser at lange avhør trettet ut barnet og gjør at det blir ukonsentrert og etter hvert svarer i ”hytt og pine” for å bli ferdig. Vel så viktig som antallet avhør er antakelig å sørge for at barnet føler seg trygt. Her vil omgivelsene og avhørspersonens evne til å skape kontakt og tillit være avgjørende. Flere avhør av kortere sekvenser ville trolig gi et langt bedre resultat. Presset som legges på aktørene – særlig dommeren og avhørspersonen – om et vellykket avhør der en har fått med seg alt vil også bli mindre, og trolig også gi positiv effekt.

Det som fortsatt må unngås er tilleggsavhør med utspørring og terping av de samme spørsmål som barnet allerede har besvart eller ikke har kunnet eller villet besvare.

4. To-ukers fristen, jf. straffeprosessloven § 239 fjerde ledd

Riksadvokaten er enig i at hyppig oversittelse av 2-ukers fristen ikke må tas til inntekt for at den bør forlenges eller avskaffes. Regelen ble ikke primært innført som et effektiviseringstiltak som kan fjernes dersom det viser seg å ikke virke. Formålet var å sikre at et sentralt bevis, nemlig barnets forklaring, ble tatt hånd om slik at det ikke taper sin kraft eller troverdighet på grunn av *tidsforløpet*. I disse belastende sakene tilsier også hensynet til partene at det så raskt som mulig avklares om det har skjedd noe straffbart eller ikke.

5. Avsluttende bemerkninger

Rapporten er balansert og informativ, men gir ikke grunnlag for å trekke konklusjoner eller fremme konkrete endrings- eller tiltaksforslag. Slik en forstår det har det heller ikke vært meningen. Rapporten gir derimot et godt utgangspunkt for en samlet og prinsipiell gjennomgang av hele dommeravhør- og observasjonsordningen og en full revisjon av forskriften fra 1998. En slik utredning må ta opp i seg den utvikling og profesjonalisering som har skjedd når det gjelder etterforskning og sakkyndighetsarbeid i seksuelle overgrepssaker mot barn.

Tor-Aksel Busch

Ingunn Fossgard
førstestatsadvokat

Gjenpart: Statsadvokatene